

Euskalzaleen biltzarra (1901-2003)

Piarres XARRITON

Urrietako azken igande honetan, Etienne Salaberry zenaren mendeurrenak biltzen gaituelarik haren sorterrian, ez gaude oroituz gabe Heletako herri honetan berean Eskualzaleen Biltzarrak elgarretaratu zituela behin ere egin zuen baino lagun gehiago, hots, 800 euskaldunetz goiti, 1957an iraileko egun eder batez:

Herriaren izenean ongi etorria egin zuena, Aintziburu jaun mera izan baldin bazen, eta ihardetsi zion Eskualzaleen burulehena Louis Dassance Uztaritzeko jaun auzapeza, ez dugu zeren ahantz Etienne Salaberryk berak eman zuela mezako predikua: Irakurtzen baldin badugu *Gure Herriak* orduan argitaratu zuen prediku hura, ikusiko dugu zer zen eta menturaz zer den gaur egun oraino Garrantako apez zenaren mezua: *Lehenagoak ez ahantz. Gerokoez oroit*, eta beraz, *Eskualzaleen Biltzarra izan dadila, Eskual Herriaren adarra!*

LEHENGOAK EZ AHANTZ !

Lehen urratsak, 1901etik 1904 arte

Euskalzaleen Biltzarra deitu batasuna, 1901eko irailean Hendaietan eta, 1902ko irailean Hondarribian, Iparraldeko eta Hegoaldeko 30-40 bat lagunek egin zituzten bi bilkuretarik jalo zela, gauza jakina da, baina aitortu behar da, bilkura horietan parte hartu zutenek ez zituztela denek gauzak berdin ikusi. Ondorioz, bilkura horiek utzi itxura egiazkoa arrunt nahasia etorri zaigu.

Bizkitartean, mendeurrenkari, gaiaren inguruan Manex Goihene-txek, Mikel Zalbidek, Joseba Agirreazkuenagak eta beste zenbait ikerlek egin azterketei esker, gauzak apur bat argitu zaizkigu.

Battitta Larzabalek dioen bezala, *kanpoko historiaren eraginez*, XIX. mendean, sekulakoak pairatu zituzten alabaina gure Euskal Herriek, bai Hegoaldean bai Iparraldean. Eta ondorioz, orduan erraiten zen bezala, beren ustez norbait ziren guztiek edo bederen beren sorterriaren zorteaz axolatzeko astia eta gogoia zutenek, aitortzen zuten, bai zinez *euskara eta euskaltasuna galtzen ari zirela*.

Adostasun zabal horren ondotik zetorren galdeari ordea, hots zergatik bada galtzen ari ziren euskaltasuna eta euskara, ez zioten denek berdin ihardesten.

Lehenik eta talde batek asmatzen zuen euskaltasuna eta euskara, berenaz eta, naturalki, zoazela suntsitzera, euskal kultura zaharkituz geroz ez baitzen on mende berrien ezohiko mugimenduei jarraitzeko eta euskara bera hizkuntza "aglutinantea" izanez, bere inguruko gaztelania, ingelesa, frantsesa edo beste hizkuntza analitiko guztiak ez bezala, ez baitzen gai abstrakzioaren mundu berrian sartzeko... Horra adibidez zertsu zioen Julien Vinson bezalako euskalari erdaldun batek.

Horra zergatik Euskal Herrian berean, Hendaiaiko lehen bilkura baino zenbait egun lehenago, Migel de Unamuno jakintsu handiak eskatu zien bere herritar guztiei uko egin ziezaioten arren beren aitzinekoen euskarari, *zeren euskara itotzen ari baita eta ez da nehor salba dezakeenik: Ez ote dakigu bada herioa dela biziaren legea?*

Ez zen ordea Unamuno, aburu horretako filosofo bakarra munduan: Sozialisten artean, Karl Kautsky Txekiar arnegatuak idatzi zuen honela: *Jakin behar da nazionalitateen hizkuntza guztiak, etxe barneko ohikuntzen mailara eroriko direla eta gehiago baliagarritasunik ez duten etxeko altzari zaharrak bezala zokoratuko ditugula*.

John Stuart Mill, liberalismoaren profetak berriz zioen: *Espere-rientziak erakusten du nazionalitate bat urtzen ahal dela beste baten baitan eta honek hura irents dezakeela. Nork erranen du gainera, Nafarroa frantseseko euskaldun batentzat ez dela hobe frantses nazioaren partalier izaitzea eta frantses herritartasunaren abantailaz gozatzea, ezen ez eta bere mendi kaskoetan zaldun harro ibiltzea,*

iragan mendeetako hondakin erdi-basa iduri, bere buru hertsiko asmaketak hausnartuz, mundu osoko itzulian parte hartzeko orde?

Beste herritar argitu askok bizkitartean ikusten zuen euskararen eta euskaltasunaren gaitza ez zela sendaezina, baina behar zela iturrietara jo, sendagailua aurkitzeko gisan. Eta, une horretan, zorigaitzez, bi talde nagusitan zatitzen ziren gure herriko aitzindariak:

Batzuek, alabaina, frantses eta espainol politika gaiztoaren gain emaiten zuten orozlehen gure herriaren eta hizkuntzaren beherakada eta beraz abertzaletasunaren pizteari emaiten zioten lehentasuna. Hauek ziren adibidez, Sabino Arana Goiri bizkaitar gazteak sortu berri zuten *Euzko Alderdi Jeltzalea*-ren jarraitzaileak, Broussain, Constantin eta beste bizpahiru lagun gazteen salbuespenarekin, gutiz gehienak Hegoaldekoak.

Beste batzuek aldiz, Oihenart handiaren zuhur-hitz bat gogoratu, errepikatzen zuten "*Burutik dela hasten arraina kirasten*" eta alderdi politiko ezberdinetan ibilirik ere, Azkue, Campion eta Urkijo bezala Hegoaldean, Guilbeau, Hiriart-Urruty eta Zalduby bezala Iparraldean, euskararen beraren lantzeari, ortografiaren finkatzeari, akademia baten eraikitzeari eta gero euskara eskoletan sartzeari emaiten zioten lehentasuna.

Dena dela, 1901eko irailean, XIX. mendeko Abbadiaren Lore Jokoetako Batasunaren ondotik eta, nolazpait haren aurka, Iparraldean 1890eko hamarkadan jaio zen *Eskualdun Elkargoaren* izenean eta, Arturo Campion nafatar historialariaren eta Gratien Adéma Zalduby kalonjearen onespenearekin, Martin Guilbeau medikuak bidali deiari aski ederki ihardetsi zioten, Hendaiaiko lehen bilkurara etorri ziren 35 bat lagunek, bai eta, berak ezin etorriagatik, eskutitzez biltzarraren asmoekin. bat egin zuten beste 15 euskalariek.

Julien Vinson baztertu ondoan, hiru batzordeetan bildu ziren euskalariek egin zuten iduriz lan onik, eta gero, azken bilkura nagusian, onartu zen alde batetik euskal ortografiari buruz Sabino Aranak proposatu urtebeteko lan programa eta bestetik euskararen indarberritzeko xedetan, Iruñeko Estanislao Aranzadik proposatu elkarte berri baten sortzea *Fédération Littéraire Basque* probisionalki deitu zena.

Zorigaitzez ondoko hilabetetan nahigabeak gertatu ziren, Sabino Arana eritu baitzen, bilkuretara joaiterik ez zuen izan, Guilbeau, Zal-

duby, Azkue, Broussain, Aranzadi eta beste lagunekin harremanak bakandu eta azkenean mindu ziren.

Iparraldekoek beren ortografia aldatzeari uko egin zioten. Eta Espainiako gobernuak Sabino Arana preso sartuagatik, Martin Guilbeauk eta Gratien Adémak bigarren bilkura batera Hondarribira deitu zituztelarik, 1902ko irailaren 11an, euskaltzaleak, Mikel Zalbidek bildu lekukotasun apurren arabera, Frantziako gobernuak elizako egituren aurka hasi batailarengatik menturaz, Iparraldeko euskaltzaleen arteko haserreak eta hausturak nagusitu ziren.

Bilkura hartarik atera probetxu bakarra izan zen *Fédération Littéraire Basque* delakoari *Eskualzaleen Biltzarra*-ren izena emaita eta haren oin-arauak finkatzea.

Hortik landa, ondoko urtean berean, 1903an, badakigu gaitzak eraman zuela Sabino Arana. Iparraldean berriz, Francière deitu Pabeko jaun prefeta elizetarik beretarik euskararen ohiltzeko erabakien hartzen hasi zelarik, Hiriart-Urruty apezaz jazarri zitzaion gogorki bere astekari *Eskualduna*-ren armarekin, Broussain, Constantin, de Saint-Jayme eta herrigizon askok beren gaitzespena adierazi zioten prefetari baina *Eskualzaleen Biltzarren* idazkariak, Guilbeau medikuak eta honen hurbileko bizpalau gorrik ez zuten protestarik sinatu nahi izan.

Ez da beraz harritzeko 1904ko irailaren 29an Irungo herrian egin zen bilkuran *Eskualzaleen Biltzarreko* idazkariak eta buruzagiak, hots, Guilbeauk eta Adémak kargua utzi baldin bazuten. Hauen orde, Martin Landerretche apezak hartu zuen behingotz idazkaritza eta Arturo Campion nafarrak lehendakaritza, laguntzaile zituztela Charles Petit, Serapio Mugika, Juan Carlos Guerra eta Léon Hiriart diruzaina.

Lehen mundu gerla aitzin, 1904etik 1914ra

Urte berean, Donostian sortzen baitzen elkarte berri bat *Euskal Esnalea* deitua eta Arturo Campion lehendakari bera hautatu zuena, bazirudien, une batez, bi elkarte euskaltzaleak bat egitekotan zirela. Bizkitartean 1905ean *Eskualzaleen Biltzarrak* Biarritzen egin zuen bilkuran beren ezin etorria jakinarazi zuten Campionek eta Zaldubyk. eta beste izen batzuk agertu ziren laster, Eskualzaleen elkartearen lehen lerroetan.

Horra nola, Georges Lacombe idazkari lagun izendatu duten Biarritzen, diruzain Hondarribian 1906an eta buru-orde Kanbon 1908an. Ordutik hara Jean de Jaurgain historialariak buruzagitza hartu duelarik eta Julio de Urquijok *Revue Internationale des Etudes Basques* aldizkari ospetsua abiatu, Martin Landerretcheri esker, urtez urte izanen ditugu, gerla jin arte, gure Biltzarraren berriak, bai eta laster, haren itzalean, Baionan Lacombe eta Broussainek, Azkue, Urkijo, Henri Gavel, Jean Etxepare, Julien Heguy eta Albert Leon sortuko duten *Cercle d'Etudes Euskariennes* delako akademiatoxorenak ere.

1911ko eta 1912ko urte haietan Georges Lacombe bera Donostiako biltzarrean burulehen jarriko dutelarik, aspaldiko Pierre Broussain Hazparneko auzapeza, Jean Etchepare, Etienne Decrept, Pierre Lhande idazleak, Abeberry, Sagaspe eta Errecart errientak eta beste kide berri asko biltzen ditu elkarteak dituen 219 kideen artera.

Badirudi zinez indarberritu dela *Euskalzaleen Biltzarra* eta Georges Lacomberen esker harremanetan sartu baldin bada kanpoko euskalari ospetsuenekin, hala nola Schuchardt, Uhlenbeck, Van Eys, Linschmann, Winkler, Trebitsch eta Vinson berarekin ere, ez ditu horrengatik ahantzi euskararen alde euskal herrian berean egin daitezkeen urrats xeheak.

Hala nola 1913an, irailaren 23an, Lapurdiko Getarian Etienne Decrept jaunak hartzen duelarik Lacomben eskutik Biltzarraren zuzendaritza, badituen berri onak emaitako: 42 kide berri sartu dira elkartearen, Errecart Sohutako jaun errientak jakinarazi du Ipar Euskal Herriko eskola publikoetan errient eskualdunek frantsesa irakasteko euskara erabiltzen ahal dutela, urriaren lehenetik haste, eta nola jadanik Biltzarrak herrietako haur, istudiante eta apezgaiantzat euskarazko primak antolatzen dituen, oraindik aitzina Hazparneko auzapezaren emaitza eder bati esker araberako sariak eskainiko zaizkie urtero euskal lanetan zein gehiagoka lehiatuko diren bikario eta irakasle gaztei.

Beste xede bat ere aipatu zen oraino bilkura berean, hau da Euskal Museo baten antolatzea Baionan. Zorigaitzez 1914an Donibanen Garazin egitekoa zen ondoko biltzarra Gerla Handia iragan arte luzatu behar izan zen.

Lehen mundu gerlaren ondotik, 1919tik 1923 arte

1914-1918ko Gerla Handiaren ondotik, 1919ko buruilaren 30ean, Donibane Garazin, egin zuen *Euskalzaleen Biltzarra*, Etienne Decrept eta Martin Landerretche, gerla aitzineko buru-lehen eta iskribari ber-berekin, 1914eko gerlaz geroz bere lehen bilaldia.

"*Euskalzaingoko edo Euskal Akademiako hamabietarik bat*" hautatu berri den Landerretche baxenabartar jaun apez horrek, bere euskara doi bat dorpean idazten duenaren arabera eta *Maitena*, *Amatxi*, *Semetxia* opera aipagarriengatik ezagutzen dugun Etienne Decrept jaunak frantsesez eman hitzaldiari esker, izan dugu aspaldiko egun horren berri.

Ohartzten gara bada gerla aitzinean erakundeak bere kide zeuzkan Euskal Herriaren bi aldeetako 100 / 200 kideetarik ez duela ahurtara bat lagun baizik biltzen orainko biltzarrean. Bestalde, gerlan berean edo gerla denboran hil diren adiskideak aipatzen direlarik ez da Iparraldeko izenik baizik entzuten.

Erabiltzen diren gaiak ere, eskualde honetako gaiak dira soilik: haurren eskoletan, gerla aitzin, euskal sariketak hasiak baitziren, Sohütako Jean Errecart eta Bidarteko J.-Baptiste Abeberry errient kide zenduek, frantsesaren irakasteko, euskara baliatzen baitzuten, edo Baionako Seminarioan euskarazko zeingehiagokak abiatuak baitziren, horiek orok berrindartzea merezi zuten.

Bizkitartean hor dira ere, Hegoaldetik jinak jadaneko, *euskaldunak euskaldunarentzat duen amodioari doakonaz*, azken gerlatean beren anaitasuna erakutsi duten Tolosako bi abokat gazte, Ixaka Lopez Mendizabal eta Jose de Eizagirre. Bazkal ondoan Ixakak irakurriko ditu zenbait neurtitz eta haren lagunak emanen du su eta karzerioen mintzaldia, *entzule guzien esku-zarta ezin isilduek saristatu omen dituztenak*.

Nola ez aipa ordea, goizeko bilkuran gertatu bi datu adierazgarri: Batetik Biltzarren burulehenak, bere solasaldian gerlako hilak, bereziki Clément d'Andurain, Mauleko ziberotar euskal idazle suharra eta beste lagun zenduak gogoratu ondoan, hitz gogorak bota ditu bai *Gerlaren pizten jolastu diren gaiztaginentzat*, bai *Gerlaren ospatzen ezin isilduak diren zentzugabeentzat*.

Laster ordea, besoa gerlan galdu duen eta Clément d'Andurain zenaren lagun mina izana den Georges Lacombe, Euskalzaleen Biltzarraren burulehen ohia, hitza hartzera doalarik eta *Pariseko gobernuak aipu omen baitu Frantziako eskualde berezietan (sic) berezi baten uztea, gerlari ohi ausarta menturatzen delarik galdetzeraz, ez ote laiteken haizu gure Euskal-Herrialdearentzat zer-bait berezi eskatzea eta ahalaz ardiesteaz*, une horretan, hain zuzen sartzan da Mauleko Jaun Suprefeta eta hau ere mintzatzen da bere aldetik, labur moztan diola solasa hizlariari. Orduan, dio eskribariak, Buru-lehenak erraiten du Jaun Suprefetaren xede bereko laitekeela. Ez da beraz harritzeko, ondoko urtean, Uztaritzen, Etienne Decrept jaunak zuzendaritza utzi baldin badio, nori eta Jose Eizaguirre, Tolosako abokat gazteari.

Ez da bizkitartean uste izan behar hautu hori bihurtune politikoa baten seinale izan zela: Bi urteko pasarte labur baten ondotik, 1922an, Maulen, Jose Eizaguirre lehen-buruak buruzagitzaz utzi zion berriz Jean Etchepare Aldudeko jaun mirikuari. Eta orduan, Baionan *Gure Herria* aldizkari berria sortu zuen taldeari, hots, Frantziako Aberrri Handitik kanpo asma ez zezaketen euskal aberri xumeko gerlari ohien belaunaldiak hartu zituen behingotz *Euskalzaleen Biltzarraren* giderrak.

Jean Etcheparen ildo motza (1923-1927)

Euskalzaleen Biltzarrak, 1955ean, bere lorean, bildu zituelarik bizpalau ehun lagun, kolore guzietakoak, Telesforo Monzon, Manu Sota edo Oxobitik hasita, Piarres Etchebarne, Erramun Idieder edo Jean Ybarnegaray-eraino, orduan gazte ginen Michel Labéguerie, Jean Hiriart-Urruty, Joseph Camino edo nihaur bezalako zenbait gazte barne, Lekorne edo Mendiondo-ko herrian, Jean Etchepare hazia izan zen Erlandenekoa etxe paretaren gainean oroitarri eder baten jartzeko xedetan, gogoratzen zait Elizalde Zerbitzarik honela hasi zuela bere hitzaldia: *Andereak eta Jaunak, Eskualzale adixkideak...*

Ahantzia zukeen apez xaharrak, 28 urte lehenago, eta Aldudeko mirikuaren buruzagi denboretan, *Andereak* espreski baztertu zituela

bere bilkuretarik *Eskualzaleen Biltzarrak*. Ez ote zuen Irungo alardearen itxura zerbait ba urte haietako gure Biltzarrak ?

Dena den, zuzen zebilen Gerezietao euskaltzaina hortik landa erran zuelarik honela: *Bertzeak bertze, hau aitortu behar dugu: gure Biltzarraren aita, Etchepare jauna izan da. Duela 55 urte sortu zen Eskualzaleen Biltzarra. Egia huna haatik: hainitz urtez Eskualzaleen Biltzarra amets pollit bat izan da bakarrik eta, urtetik urtera, hogoi lagunentzat bazkari ontto baten estakuru maitagarria. "Bazkalzaleen Biltzarra" erraiten zioten mihi gaixto batzuek. Jean Etcheparek egin du Eskualzaleen Biltzarra bere lan ezin ukatuzkoekin: ehun bat herri eta herrixketako haurren idazki maitagarriekin, Uztaritzeko, Mauleko eta ez dakit nungo ikastegi handieneko ikasle bihozdunen kondaira eta pertsuekin, apezgeien beren itzulkunde eder eta predikuekin, egun bezalako bilkura ederrekin".*

Ez da dudarik hitz gutiz solas hauek, labur eta zuzen biltzen zutela *Eskualzaleen Biltzarraren* historia, XX. lehen mende erdian bederen eta menturaz mende horren lehen hiru laurdenetan, 1976ean hilen baita, alabaina, *Gure Herria* ixilduko den une berean, Louis Dassance, Jean Etcheparen lagun eta jarrartzale leiala, beihalako Biltzarraren lehen lehendakari iraunkorra eta 1980an berriz, Michel Labéguerie, Dazantzaren ordeko Uztariztarra.

2001eko mendeurrenkari, Sabino Arana Fundazioak eskaturik, Mikel Zalbidek, *Euskalzaleen Biltzarraren* iturriez eta hastapenez egin duen bezalako lan funtsezkoa osatu nahiko duenak, XX. mende osoko euskal kulturaren edo hobeki erraiteko euskarazko kulturaren historiaz, aurki ditzake Baionako Euskal Erakustokian, aita zendu-eta, Pierre Dassance, Louis zenaren semeak han sartu zituen Kultura erakunde xaharraren artxiboak.

Altxor horretan badaude lehenik, 1923tik hara, urtez urte, Biltzarreko kideen zerrenda luzeak: 400 lagunetara, ez ordea behinere Etcheparek amestu zuen bezala 600etara, heltzen direnak. Kide horiek gutiz gehienak Iparraldekoak dira: Iparraldean "beren burua norbaitentzat daukaten" guziek, behin edo beste ager bat egin behar baitzuten urteko Biltzar horietara.

Baina, lehen ez bezala, "frantses aberriaren gerlari ohiak" 1923an botereaz jabetuz geroz, Nafarroatik, Gipuzkoatik, Arabatik edo Bizkaiatik zetozenak, buru bakan batzu besterik ez ziren, nahiz

hauek guziz jarraikiak, hala nola, Ixaka Lopez Mendizabal eta Jose Eizagirre-ren ondotik Irigaray eta Labayen eta gero II. mundu gerlatik landa Monzon eta Manu Sota. Lekuko hauei esker, Biltzarraren zuzendaritzan, eta zuzendaritzak egiten dituen urtarteke bospasei bilkuretan izan ohi da beti, Zuberoako, Baxenabarreko eta Lapurdiko miriku, notario, apez, auzapez arduradunen aldean Hegoaldeko jakile bat edo beste.

Gure artxiboen arabera, urtez urte emendatuz doaz, bai kopuruz, bai kalitatez, herriko eskola pribatu ala publikoetan egiten diren euskal itzulpen edo kontaketak. Martin Landarretchek hasi lana, euskaltzain haren aulkia hartuz geroz eta berrogei bat urtez, Zerbitzarik berak du bete, Biltzar egunean lehenik eta euskaldun astekarian gero emaiten zituela, umore handiz, 20, 40, 80 herri eta herrixketarik biltzen zituen 200, 400, 1600, kopien berriak. 1930ean, adibidez, 32 apezek eta beste 14 euskalzale lagunek antolatu zituzten 46 herritako haurren zeingehiagokak. 30 bat urte geroago 80 bat herritako 2000 kopia hurbil utzi zizkion Zerbitzarik bere orde hartua zuen Josep Camino jaun apez gazteari.

Seminario handiko lanak aldiz, Etchepare mirikuak berak zituen atsegin handiz eskuratzen, jorratzen eta gero hoberenak *Gure Herrian* argitaratzen: Piarres Lafitte, Leon Leon, Picochet, Mazeris, Behety, Oltzomendi, Etxegoren, Larzabal eta beste gazteago askoren izenak horrela ziren egin ezagunak euskal irakurleen artean.

Ez dugu erraite beharrik *Euskalzaleen Biltzarraren* egunek ere, herri batetik bestera aldatzen zirelarik, idazle handi bat edo beste ospatzeko gisan, hala nola Dibarrart Baigorriin 1923an, Manex Hiriart-Urruty Hazparden 1924ean, Axular Saran, 1925ean, Chourio Azkainen 1928an edo Arnaud Abbadie Bitirinen 1929an, gero ta partalier gehiago biltzen zutela eta nolazpait euskal hizlari, kantari eta bertsolari zahar edo berriak ezagutaraziz, bide batez XIX. mendeko Abbadiairen euskal besta handien arrakasta ardiesten.

Jean Etcheparek ordea, bere buruzagigoko bi urteak bete ondoan, kargua utzi nahi izan zuen 1924an eta gero behartu bezala zuten lagunek beste biurteko bat onartzera. Tarte horretan zituen beraz arauak berritu eta, 1926an, Atarratzeko Biltzarrean finkatu. Gero, Frantziako gobernuaren aldetik onarpen ofiziala ardiesteko apailuak zituen prestatu eta, duela bospasei urte doi-doia,

Euskaltzaindiak Frantzian ukan duen onarpen bera zuen *Euskalzaleen Biltzarrak* ardietsi 1927an.

Zinez erran dezakegu, guk ere, Zerbitzarik bezala, Iparraldeko Euskaltzaleen Biltzarraren aita Jean Etchepare mirikua izan dela. Artxiboen azterkatzeko lotsa denak, ikus ditzala, haren idazlanen biltzeko eta argitaratzeko guhaurk aurkeztu dugun liburu sortan, lehen liburukiaren kapitulu nagusiak.

Louis Dassancen sail jarraikia (1927-1959)

Jean Etchepare jarri zelarik 1923an, Baigorriin, *Euskalzaleen Biltzarraren* buru-lehen, Zerbitzarik hartu zuen, erran bezala, idazkarrizta eta Diriarik notarioak berriz diruzaingoa, baina baziren ere haien lagun bi buru-orde: bat Albert Constantin, hastapeneko zuberotar sendagilea eta bestea Louis Dassance uztariztar askazgoa ezagun eta zaharreko seme nekazal ingeniaria. Handik lau urteen buruan, Donazarren, 1927an, ez zen beraz nehor harritu, uztariztar buru-orde gazteak hartu zuelarik Aldudeko miriku jaunaren kargua. Eta denboraren buruan, erran genezake zuhurtzia handirekin ereman duela anitz urtez bere saila kargu horretan eta ondotik hartu dituen auzapezgo, euskaltzaingo eta beste guztietan.

Bazituen egia erran, bere ondoan, bere adineko bi adiskide, bi apez gazte, biak guarda semeak, bizi guztian laguntza gaitza eman behar ziotenak: bat ezkerreko beretterra, Oxobi olerkari eta hizlari paregabea, bestea eskuineko beretterra Zerbitzari kontalari eta zirtolaria.

Zerbitzarik errana zuen aspaldian:

*Bizi dadin eskuara
Orain eta gero,
Berma gaiten hortara
Eskualdunak oro !*

baina laburrago eta argiago bota zuen Oxobik: *Gauden gu !* Eta "Gauden gu !" horretan egon ziren, lehen urteetan bederen, *Eskualzaleen Biltzarraren* lanak kudeatzeko, Baionako Farnié ostatuan

biltzen ez zirelarik, Dohoztiriko apeztxera zoazen Dassance burulehena eta haren lagunak.

Baina urteak joan ziren; gazteak ere bai zohitu; hona non Uzta-ritze alde horretan eta Donibane Lohizunen eta Atarratze aldean, gerlari ohien ondotik, 30eko belaunaldia, aurrekoaz bestelakoa agertu zen. Louis Dassance aita familiakoa izanki, konturatzen gara 1933an, Luhuson egiten den *Euskalzaleen Biltzarrera* herriko seme apez bat deitzen duela, Piarres Lafitte hain zuzen, bere ikasle ohi batzuekin *Aintzina* mugimendu berria sortzera doana eta predikualkitik *Zahar eta Berri* gaiaz ebanjelioaren erakaspena bere entzule euskalzaleari adieraziko diona.

Lafitteren paperetarik, interesgarri da jakitea, egun berean, 137 harpidedun egin dituztela "Aintzina"-ren hedatzaile gaztek, bizpahiru ehun bazkaltiarren artean eta Biltzarreko Buruak berak, bere azken hitzaldia bururatu duela oihu eginez: *Jaiki Gazteak !*.

Laster "Aintzina"-ren "Euskalerrizalek" eta *Euskalzaleen Biltzarreko* diruzainak Dominique Dufau Senpereko notarioak, 1935ean, Atarratzen agurtu dituen "Begiralek" eta Hegoaldeko "Mendigoizaleen" bidetik doazen Piarres Lafitteren "Menditarrek", ez ote dituzte beren hegala Parisera edo Gernikaraino luzatu nahiko? Gure "Gerlari ohi" zenbait kezkatzen hasiak dira, Parisen berean, "*Euskalzaleen Biltzarraren*" adar bat sortu delako, bere "Euskal Ikasle" taldearekin eta *Elgar* bere kazetarekin.

Badakigu zorigaitzez, berriz ere gerla eta, gehiago dena, anaiarteko gerla aldi honetan, berriz hor dugula ate joka, gure Herriaren amets eder guziak suntsitzera datorrena: eta, horregatik ez du Louis Dassancek *Euskalzaleen Biltzarraren* elgarretaratzerik antolatzen ahalko 1936an.

Ondoko urtean, 1937an, buruilaren 11n, hona nola Louis Dassancek hasten duen bere hitzaldia Hazparneko trinketeen: *Adiskideak, ez dut erraite beharrik nola eta zertako aurten artino luzatu behar izan dugun gure urteko elgarretaratzea. Ordu hartan Espainia guzian bezala mendiz bestaldeko probintzietan gudu izigarri eta deitoragarri baten suak bazter gehienak hartuak zerauzkan. Gudu hortaz, egun eta hemen nehoiz baino gutiago ez dut deus aipatuko ez eta nehork deus aipatzea nahi. Bakarrik, hala nahi baduzue segurik, Zeruko Jaunari galdeginen diogu zorigaitzezko egun*

horiek labur ditzan eta, berriz ere, bakearen dohaina eta gozoa mundu gaixo hunaraino helaraz dezan.

Bizkitartean, 1938ko buruilaren 15ean, gerlaren erditik ater-arte labur baten asmatzea Euskaldun guztiei zilegi balitzaiku bezala, hona non *Euskalzaleen Biltzarrak* bilkura handi bat antolatzen duen Domintxainen euskararen ohoretan: Goizean mezan, Saint Pierre apezpikuak hiru oren laurdeneko predikua emanen du, bere herritar eta haurride maite guztiei adierazteko Jainkoak neurtu diozkala gizalde bakoitzari bere dohainak, bere mendea, bere eremua eta lana. Ez dute beraz euskaldunek ez euskalzalek, beren arbasoek utzi dohainei uko egiterik. Baliatuko zaizkie bai hemen lurrean bai bertze munduan.

Ohiko lan bilkuraren ondotik, berrehun eta hiruetan hogeita hamabost bazkaltiar elkarretaratzen dira, hor daudela mahain berean jarririk Saint Pierre apezpikuaren eta ohiko honen adiskideen ondoan ziur aski alderdi beretan ez dabilzan Berard, Delzangles eta Ybarregaray bezalako gizonak alde batetik eta Ciaurriz, Hernandorena edo Orixeren lagunak bestetik.

Bazkaltiar guztiak bazkal artetik ixiltzen dira bai Larralde, Ligueix edo Basarri bertsolariek beren kantu goxo ala saminak ateratzen dituztelarik, bai betiko Oxobik, ortzantza iduri, mihi gaixto batzuen gezurrei ihardesten dielarik, bai azkenean Dassancek berak *Euskalzaleen Biltzarraren* bakezko xede garbiak argi adierazten dituelarik.

Bakea urrun genuen bizkitartean oraino 1938an eta II. mundu gerlaren amaiera igurikatu behar izan zuten Dassancek eta bere lagunak *Euskalzaleen Biltzarra* berriz deitzeko 1946ko udazkenean, Etxahunen herrira, Zuberoko Barkoxera.

Ez dugu ez ahantzia oraino gerla ondoko lehen biltzar hura, gutarik askorentzat lehen biltzarra izan zena. Gogoratzen zaizkit bereziki seminarioko gure lagun apezgaiek sotana soinean Barkotxeko plazan eman zituzten dantza jauzi eta mutxikoak, orduan berek seminarioan ikasirik, udalekuetako *Euskaldun Xoriei* irakasten zizkietenak.

Ondoko urtean aldiz, 1948an, Arrangoitzen izan genuen Biltzarrarekin hitzordua, eta zaharrei gure arrangurak adierazteko parada gazte zenbaitek. Ordutik "gerlari ohiek" deitu zuten Michel Labégue rie gure laguna beren ondora, eta nihaurk ere handik laster, Maulen

irakasle egon nintzelarik izan nuen fagorea, Albert Constantin miriku agurgarriaren beribilean, Larrègle Atharraztar jaunarekin, Baionako bulegoaren bilkuretara joaiteko.

Erran dezaket urte horietan, eta gero Parisetik landa, Euskaldun gazteriarren aholkulari bezala, Zuberoko Santa Grazian 1950ean, Baxenabarreko Donazaharren 1953an, Lapurdiko Mendiondon 1955ean edo eztaikit noiz Mitikilen, gertatu naizen biltzarretan gure buruzagiak lehiatzen zirela gazteen botzaren entzutera.

Bazen bizkitartean dei bat, urte guzietz, gizon berak errepikatzen zuena eta hauxe zen deia: ondoko urteko biltzarraren herria hautatzeko unea heldu zelarik, Teodoro Hernandorena jaunak eskatzen zuen beti gauza bera, hots, Kostaldeko hiri bat hauta zezan Biltzarrak. Baina horrelakorik nehork ez zuen entzun ere nahi. Bazirudien gure euskalzale handienek Kostaldea galdutzat zeukatela eta horrelako abururik nik hasteko ez nezakeen onar. Eskualdunagoak mendiei gora ihesi joan behar zuela hirietarik urrun nik ez nuen sinesten.

Puntu horrek eta beste zenbaitek urrunduko ninduen menturaz nihaur Dassance eta Elissalde eta Labéguerie eta Eppherren taldetik, besterik ez balitzait gertatu 1959ko urtean, hain zuzen, Itsasuko Biltzarrean Michel Labéguerie ene lagunari Louis Dassancek utzi ziolarik buruzagitza. Orduan beraz Hazparneko ikastegiaren buru izendatu ninduten eta, ondorioz, Biltzarraren bilkura berezietan parte hartzeari uko egin nion behingotz.

Baina, ene iduriko, besterik ere gertatu zen 1960ko urte haitan, bihurtune nagusi bat izan balitz bezala, ez bakarrik gure Hazparne sorterriko xokoan, Euskal Herri osoan baizik eta, menturaz, mende ala mundu guztietan.

Michel Labéguerieren aldia (1960-1980)

Dena den, 1960-1980ko Michel Labéguerie gure lagunaren *Euskalzaleen Biltzarraren* buruzagigoan eta ber denboran bere kantagintzan eta bere politikan agertze horrek, bere semeen eta bere adiskide Mixel Itzaina eta Daniel Landarten aldetik hartzen zituen aipamenak izan ditu, haren joaitearen hogeigarren urteburuaren karietara. Ez naiz ni hemen orain sartuko errepikapenetan eta are gutiago jorratze lanetan.

Erranen dut bakarrik Michel Labéguerie Kanboko auzapez eta deputatu edo zenatorea ez dela izan, soil soilik, Uztaritzeko Louis Dassance jaun auzapezaren jarraitzaile itsu-itsua, baina izatekotz ere Piarres Lafitte gure irakasle zenaren ikasle fidela. Bere dohain ederrak erabili ditu Bilboko hiriak eskaini dion karrika izenak oroitarazten duen bezala euskal kulturaren zerbitzuko, bai eta ere bere garaian Enbatatiar ala ETA-tiar lagun askoren laguntzeko beharrruedetan.

Urte haietan sortu diren kantu edo bertso xapelketa, ikastola, ikastegi, lantegi, kultura ala politika talde berri askok anitz zor diote ez bakarrik Iparraldean baina Euskal Herri osoan, Bilbotik Iruñea eta Baionaraino Mixel Labéguerie zenari.

Baina bestalde, Dassanceren ildotik eta, Arbotin, 1960an; Arrosan, 1961ean; Uztaritzen, 1962an; Donibane Garazin, 1963an; Donapaulen, 1964an; Maulen, 1965ean; Ezpeletan, 1966an; Baigorriin, 1967an; Azkainen, 1968an; Kanbon, 1969an; Larzabalen, 1970ean; Itsasun, 1971n; Aiherran, 1972an; Saran, 1973an; eta gero berriz Saran eta Hazparnen, Baigorriin edo azkenik Heletan, 1979an, Michel Labégueriek kudeatu ditu ohiko *Eskualzaleen Biltzarren* egun handiak.

Bizkitartean, ene iduriko, Iparraldeko bi eta hiru eskola saretan euskarari bere lekua egiteko asmatu den gauzarik ederrena izan da, 1960an, *Euskaltzaleen Biltzarrak* sortu zuen IKAS erakundea. Horra ezen kolore guztietako irakasle euskaltzaleek berek antolatu duten erakunde bat, euskararen politika soil eta garbiari behatuz, lan harri-garria egin duena, ikastolak berak sortu baino lehen, eta gero ere maila guztietako irakasle pribatu ala publikoek, ikastolakoeekin batean, berrogei urte luzez, eskuz-esku hari izanik. Zergatik ez aitor gainera IKAS erakunde horri zor diola Udako Euskal Unibertsitateak ere bere sorrera?

Baina bego horretan! eta aipa dezagun azkenik zertan gelditu den Michel Labéguerie zenak utzi ondoriotasuna.

Michel Itzainaren aldia (1980-1988)

Michel Labéguerie joan ondoan, haren adiskideek hautatu genuen haren ordezkatzeko, Kanboko auzapez zenaren idazkaria: Michel Itzaina Aldudarra. Hau bera euskal idazle fina, bertsozale amo-

rratua izanki bai eta Xalbador handiaren lagun mina, jarraiki zaio ximenki aitzinekoen sailari.

Lan horretan lagundu duten lagun zenbait bakarrik gogoratuz aipa ditzagun, andere Malharin eta Michel Eppherre zenak bai eta Daniel Landart, Anna Lechardoy, Janpiarre Curutchet eta Janbattit Dirassart. Elgarrekin dituzte antolatu haurren primak, kantu xapelketak bai eta Lafitte auzapez zenarekin Gerezieta Zerbizari erretor zenaren omenaldia.

Azkenekotz erranen dut omenaldi horretarik sortu zela euskal testu sorta berri bat *Euskalzaleen Biltzarraren* kontu emaiteko xedea: Orduan atera zen Zerbizariaren *Azkaine ene herria* eta sail bereetik gero *Jean Etchepare mirikuaren* idazlanetarik lehen bi liburuak (1985):

Ande Luberriagaren saila (1988-2001)

1988an, Michel Itzainak utzi ziolarik Azkaineko auzapez eta Uztaritxeko kontseilari orokorrari *Euskalzaleen Biltzarraren* ardua, Ande Luberriagari gogoratu zitzaion Hendaia Herriko-Etxe xaharrean oroitarri baten ezartzea eta 1990ean beste baten emaita Hondarribiko Herriko-Etxean, mende hastapeneko bilkuren oroitzapenetan.

Eta gero Euskalzaleen ohiturari jarraikiz omenaldi eder bat eskaini zion Azkaingo herriak Piarres Larzabal apez eta euskaltzain herriko seme zenari 1992ko irailaren 26an.

1996eko uztailaren 14an aldiz beste omenaldi bat antolatu zuen *Euskalzaleen Biltzarrak* Alduden, J.Etchepare idazle handi zenaren ohoretan.

Baina ez da bestarik eskas gaur egun Euskal Herriko bazterretan, azkenekotz *Euskalzaleen Biltzarrak* egin duen lanik baliosena iragan urteetan izan da nik uste euskal liburu ederren argitaratzeaz eta hedatzeaz arduratzea.

Horri esker baditugu euskalzaleek eskutan:
Guide de la conversation français –basque
Zerbizariaren *Azkaine ene herria*;
Jean Etcheparen 5 tomoak (1984-1996);

Piarres Larzabalen 7 tomoak (1991-1998),
Manex Erdozaincyren *Hinki Hanka*, (1995);
J.B. Dirassaren *Hegiko Bordatik* (1995);
Pierre Narbaitzen *Kattalinen gogoetak* (1999);
Mixel Itzainaren *Michel Labéguerie* (1999);
Beñat Dagorreten *Beilaria, zertan da gaua?* (2000).

Ez da segur gutiz uztekoa, eta euskalzaleen esker onak hartze dituzte gutartean ditugun Michel Itzaina, Andde Luberriaga eta haien lankideek, baina hainbeste elkarte, erakunde eta talde ari direlarik, zein bere aldetik, hain aspaldian dirauen gure euskararen bataila irabazi beharrez eta etsaiari gaina ezin hartuz, ba ote da oraino *Euskalzaleen Biltzarraren* beharrik?

Gure azken Burulehenak bere kargua utzi duelarik Azkaineko herrikoetxean ginen lau lekukoren aitzinean ez dugu jakin zer ihar-dets galde horri, baina geroztik Hegoaldeko ta Iparraldeko beste bospasei lagunekin hitzarturik, aitortzen dugu Heletako egun hau antolatzea erabaki dugula Etienne Salaberry-ren mezuaz oroitzuz: *lehengoak ez ahantz!* erran zuen Garrakoapezak eta hona *Euskalzaleen Biltzarraren* historia laburra.

Gerokoez oroit!

Erran zuen ere gure adiskide zenak *Gerokoez oroit!* hemen gaituzue beraz euskalzale multzo bat *Euskal Herriaren adarra entzuteko eta entzunarazteko* xede duena.

Hemen dituzue behin behineko burulehen anderea Edurne Epalza Hebrard, Buruorde Guillermo Etxeberria, Idazkari Piarres Aintziart eta Diruzain Roger Artzubi, *Herria* kazetaren eta Gipuzkoako *Egan* aldizkariaren eta Euskal Herriko Adiskideen lagun bat edo besteekin.

Guziek nahi genuke jakin gaur hemendik aterako ote den ondo-ko egunetan euskararen laguntzeko prest dagoen elkarte sendo bat, aitzinekoen ildoari jarraikiz geroaren menturan. Nahi duenak eman beza bere izenal!